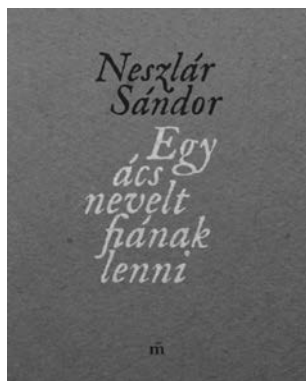

KOLOZSI BLANKA

„Könyvbe írni az emlékeket”

NESZLÁR SÁNDOR: EGY ÁCS NEVELT FIÁNAK LENNI

Magvető Kiadó
Budapest, 2018
144 oldal, 2999 Ft

”

A magyar prózatörténetben végbemenő, „prózafordulat” kifejezéssel jelölt elbeszélés-poétikai átalakulás kezdőpontját az irodalomtörténet hagyományosan a hetvenes évek végéhez, az ún. „Péterek nemzedéké”-hez köti. Ez a prózapoétikai változás azóta további fordulatok mentén vált egy hosszabb, napjainkig tartó paradigmaváltássá. A szövegek önreflexivitásának felerősödése, az öntükrokozó alakzatok állandó jelenléte, az elbeszélő személyének elbizonytalanítása, az idő- és a térszerkezet felbomlása, újraértelmezése, nyelvileg történő újraírása, a nyelvben rejlő történeti-jelentéstani tartalmak játékba hozása, valamint a fragmentum-jelleg váltak az elbeszélések narratív sajátosságaivá. Neszlár Sándor *Egy ács nevelt fiának lenni* című, 2018-ban a Magvető Kiadónál megjelent kötete – amely csaknem tíz évvel később jelent meg, mint első, *Inter Presszó* (2009) című kötete – mintegy annak feltérképezésére irányuló kísérlet, hogy működik-e szövegként egymástól számozottan is elkülönülő mondatok sorozata, illetve, hogy képes-e ez a prózai forma egy új olvasási módzat kialakítására.

A mondatok számozása önmagában nem előzmény nélküli az irodalomban: a Biblia, illetve Esterházy Péter *Harmonia Caelestise* vagy Simon Márton *Polaroidok* című kötete szintén ily módon tagolja a szöveget, ugyanakkor az is megállapítható, hogy eltérő funkcióval bírnak a számok mindegyik esetben. A Biblia mondatainak számokkal való tagolása leginkább lábjegyzetszerűen a belső hivatkozások hálózatát hivatott megteremteni, Esterházynál az egyes számok alapvetően nagyobb szövegegységeket ölelnek fel, a *Polaroidok* című kötet sorai pedig lírai igénnyel lépnek fel. Neszlár Sándor kötetében viszont mintegy szövegstrukturáló tényezőként, az egyébként folyamatosnak látszó szöveg mondatai közé ékelődnek az egymást követő számok, amelyek így határoként (is) működve az egyes mondatok önálló értelmezését implikálják, s így az olvasás folyamatos megszakítását érik el. Ily módon sokkal inkább kapcsolható ez a fajta szerkesztés

egy irodalmon kívüli műfajhoz: a bakancslistához, amely hasonlóságot a főnévi igeneves szerkezetek gyakorisága is alátámaszthat, a kötet azonban nem egyéni életcélok megjelenítését tartalmazza, s így ez a fajta párhuzam sem működik, noha a bakancslisták olvasásának ritmusa és gyakran impresszionisztikus hangulatisága mutat némi hasonlóságot az *Egy ács nevelt fiának lenni* bizonyos szöveghelyeivel.

Az 1111 mondatból és egy 100 mondatos függelékből (*Appendix*) álló kötet előszavának tekinthető rész fikciója, illetve olvasási javaslata szerint a futóedzések után feljegyzett mondatok mindegyike egy-egy kilométerhez rendelhető. („Közben kimaradtak évek a futásban, az írásban is; később lassan újrakezdtém, és miközben újra gyűltek a kilométerek, egyre inkább fogyni kezdtek a futós mondatok, de akkor ez már egyáltalán nem számított.”) A kötet – az első negyvenkét mondat kivételével – alapvetően arab számokkal jelölt, ötvenmondatos egységekre tagolóódik, s az egyes mondatokat csupán valamilyen laza, nem lineáris s gyakran nagyon távoli és esetleges asszociáció fűzi össze – kérdés azonban, hogy az egymás mellett elhelyezkedő, önálló mondatok esetében beszélhetünk-e összefüggő szövegről, vagy inkább egy olyan nyitott, mondatok sorozatából álló korpuszról van-e szó, amely szabadon bővíthető, s amelyből bármikor ki lehet venni az egyes elemeket anélkül, hogy a befogadói értelemalkotás megváltozna. Ennek megállapítása ugyanis nemcsak az olvasói attitűdöt határozza meg, hanem önmagában a szöveg mibenlétére is rákérdez.

Az első negyvenkét, római számmal ellátott mondat nemcsak formailag, hanem tematikailag és így a mondatok összefűzését illetően is elkülönül a későbbi mondatoktól. Ahogyan arra a számozás és egy futóverseny bizonyos fázisaiban jelentkező belső és külső megfigyeléseket felvillantó mondatok utalhatnak, olvasható a kötetnek ez a része a korábban felvázolt fikciós keretben, miszerint egy maratonfutás alatt minden kilométerhez egy-egy gondolati reflexió rendelődik. Azonban már itt is találhatóak olyan mondatok, amelyek ellenállnak az „egy kilométer – egy mondat” keretben való értelmezésnek: „XVII. Végre találkozol a kísértőddel is, gyorsan kérsz tőle egy szendvicset, így kezdted el a 22. kilométert.” A futás mint elbeszélői keret leginkább apropóként jelenik meg, amely mintegy legitimálja az előszóban megjelenített, az olvasói attitűdöt érintő javaslatot, s így az első negyvenkét mondat is mintha egyfajta bemelegítés lenne, amely lehetőséget nyújt az olvasás és a gondolatritmus tempójának felvételére. A futás mint téma azonban a későbbiekben is visszatérő elem lesz az egyes mondatokban, s ha nem is az „egy kilométer – egy mondat” séma alapján – amely egyébként is irrelevánssá válik a későbbiekben – olvassuk a kötetet, a futás köré épülő terminológia (tempó, ütem, menet, ritmus stb.) szolgálhat termékeny párhuzammal a prózapoétikai eljárások elemzését illetően.

Hangsúlyozandó azonban, hogy az első negyvenkét mondat a szöveg építkezését illetően is elkülönül a későbbi mondatoktól, ugyanis, noha már az első mondatok színre viszik az elbeszélői hang elbizonytalanítását a modalitás, a szám-személy paradigma, illetve az önreflexív kijelentések váltakoztatásával („I. Már csak két perced van hátra, lassan elszámolsz 42-ig. II. Egy város széle vagy közepe számít a távolságnál? V. Lassan kezdeni, nem figyelve senkire, mégis mindent pontosan érzékelni. XXI. Legördülő izzadságcseppek lenni, mely a köldököd medencéjéből indul a lábad közé.”), a fiktív beszédhelyzet (ti. a futóverseny) mégiscsak egyfajta kiindulási pontként van jelen, amelyhez az egyes mondatok köthetőek a futás menetében egymást követő külső és belső megfigyelésekként, gondolati reflexiókként. A kiinduló pozíciónak

így atmoszférateremtő szerepe van, a futás mint szöveg- és gondolatszerző erő jelenik meg.

Az ezt követő mondatok azonban már függetlenednek ettől a beszédhelyzettől, s mintha önmagukban lépnének fel a hangulat- és atmoszférateremtés igényével, amellet, hogy a futás és írás jelenidejűségével szemben több idősíki is megjelenik a személyes, a kulturális, a történelmi és a szövegemlékezet szintjein, noha a legtöbb esetben az általános alanyiságot hordozó főnévi igenév felfüggeszti az elbeszélői pozíciót, a múltbeli eseményt a jelenbe transzponálja, és hangulati elemmé alakítja. Az írás és emlékezés kapcsolata Neszlár Sándor munkásságában nemcsak az *Egy ács nevelt fiának lenni* című kötetben hangsúlyos narratív elem, a szerzőnek a Tiszatájonline-on 2017–2018 között megjelenő *Új Appendix*-sorozata is alapvetően ezzel a kérdéssel foglalkozik: 52 fényképhez ír saját emlékeiből 52, néhány mondatos történetet. A szerzői kommentár szerint az első történetek keletkezésével egyidőben egy *Appendix* című szövegen dolgozott, amely minden bizonnyal az *Egy ács nevelt fiának lenni* függeléké, ennyiben is összefügg a kétféle szöveg gondolati irányultsága. Nem elhanyagolható talán az a tényező sem, hogy a Tiszatájonline-on megjelenő szövegek szándékosan nem kronológia szerint rendeződtek, a szerző vallomása szerint egy véletlenszám-generátorral összekeverte az éveket. Az önmagukban álló emlékek tehát nem időrendben, hanem hangulati elemek formájában őrződtek meg.

Az emlékezés aspektusa több szempontból is fontos az *Egy ács nevelt fiának lenni* esetében. Egyrészt a szerzői intenció oldaláról lehet központi kérdés az emlékek megörökítése hangulati elemek formájában, mégpedig úgy, hogy az egyes mondatok a szélesebb olvasókörzés számára is a felismerés örömét okozzák; másrészt pedig – az előbbivel szoros összefüggésben – a szöveg befogadása szempontjából válik lényegessé egy olyanfajta olvasási mód, amely nem egy bizonyos kompozíció szerint szerveződő, összefüggő történet befogadására irányul, hanem az egyes mondatokat önmagukban olvasni tudó attitűdként jelenik meg. Neszlár Sándor kötetének pontosan az a tétje, hogy ez a fajta olvasási stratégia képes-e működni, ugyanis az egyes mondatok erőteljes olvasói aktivitást várnak, mind fogékonyság és játékoság tekintetében, mind pedig a befogadó emlékezet- és tudáskeretét illetően. S lényegében minden prózapoétikai eljárás, amely a kötetben megjelenik, és többek között az egységes elbeszélői hang felfüggesztésére, valamint az egymást követő mondatok csupán asszociatív kapcsolására irányul, mintegy azért felelős, hogy ezt a fajta olvasási módot érvényesítse: „581. Elhallgatni a részleteket, annyira, hogy a történetből elfogyjon az összes levegő, hogy csak alámerülni lehessen.” Mintha ez a mondat válna egyúttal a kötet befogadásának egyik lehetséges módozatává is: a rövid, kontextust nélküli mondatok ugyanis nem a szövegtestbe ágyazottan nyerik el jelentésüket, hanem az emlékezés és felismerés aktusában – s ehhez a felismeréshez alá kell merülni a személyes, a közösségi és a szövegemlékezetben is.

Az *Appendix*-rész 45. mondata mintegy – s a fentieket is alátámasztva – az egyes emlékek megőrzésének mibenlétét, a mondatok formálásának gondolati alapját jelzi: „Az emlékeim sohasem állóképek, hanem rövid jelenetek inkább: az unokatestvérem éppen most ereszt le egy kis négykerekű kocsin egy mély árokba (a kezében erős kötél, a tákolmányának egy régi babakocsiból vannak a kerekei, és háttámlája is van); az árok helyén nemsokára egy bolt lesz.” Attól függetlenül, hogy a mondatok sorozata nem válik egy egységes elbeszélői hanghoz köthető koherens és személyes történetté, az emlékezés rétegei között nagy szerepe van az önéletrajzi elemeknek („100. Ez talán az első emlék: először hagynak egyedül idegen helyen, utólag áll

csak össze a kép, hogy ez az unokatestvéremék háza és udvara lehet; nincs konkrétum, csak az, hogy egyedül maradtam, hogy otthagytak valahol, és még elmondani sem tudom, hogy jöjjenek értem, hogy vigyenek haza. 140. Temetés után mondani, ketten maradtunk Sándorok. 584. Izlandot összekeverni Új-Zélanddal, egy hibáért 4-est kapni, utána sírni a végében, ötödikben.”), s bizonyos intratextuális kapcsolódás figyelhető meg egyes történeti elemek (esküvő, baleset, betegség, temetés, az aposztrófé alakzatában megjelenő „Te” hiánya, régi szerelem) visszatérő megjelenésében, ám ezek az ismétlődések nem válnak szövegszervező tematikus csomópontokká, csupán meghatározó eseményekként vannak jelen.

Több olyan személyes emlék és hangulati elem is található a mondatok között, amely általános jellegénél fogva egy szélesebb közösségből vagy akár generációból egyaránt előhívhatja a felismerés mozzanatát: ilyenek a gyerekkori emlékek („56. Fociban szó szerint venni, alsóként, a szoros emberfogást. 139. Becézni az iskolai tantárgyak neveit. 249. Vart növesztelni nyáron a térdekre.”), a cserkész hagyomány egyes elemei („286. Majd megkérdezni a szerelmentől, hogy mi az az NLÁ. 325. Fogadalmat tenni, miközben három ujj feszül az égnek.”), a városi tapasztalat hangulata („947. Villamos ajtajához érve elkezdni toporogni.”), a szerelem témaköre („98. Elővenni a régi zenéket, és újra meghallgatni, ezt is nélkülöd. 790. Lapozni egy könyvben, letörölni az asztalt, új ruhát felvenni, kicserélni egy izzót, elfelejteni téged.”), vagy a sport, a mozgás élménye („1069. Biztosítás nélkül sziklára mászni. 1073. A Margitsziget budai oldalán kezdeni a futást.”). Néhány elem pedig hangulati jellegénél fogva hat – már ha egyáltalán hat („717. Gödröt ásni és beleordítani. 840. Felébredni éjjel és belemarkolni a sötétbe. 925. Nézni, ahogy egy fotelbe belesüpped az élet.”); s megjegyzendő, hogy a kötetben sok klisészerű és közhelyes mondat található, amelyet egyértelműen erősít a mondatok kontextus nélküli önálló jelenléte.

A kötetnek talán erőteljesebb mondatai azok, amelyek a magyar kulturális és a történelmi emlékezet elemeit jelenítik meg. A magyar történelmi múlt és hagyomány („796. Álruhában járni az országot. 863. Idegenben hat gólt rúgni és csak hármat kapni. 1042. Szavazni indulok, pedig csak egyből lehet.”), a magyar irodalom bizonyos szerzőinek (elsősorban: Mézőly Miklós, Esterházy, Tandori, József Attila, Weöres Sándor; illetve: Kosztolányi, Ottlik, Pilinszky) és szövegeinek allúziók – mint a szövegközi emlékezet retorikai alakzata – révén való megjelenése („379. A rengeteg után a városba, majd Amerikába menni. 448. Számozott mondatokat írni egy készülő családregegyhez. 449. Javított kiadást megjelentetni, engedni a tények uralmát a szavakon. 452. Egy versben égve hagyni a villanyt. 532. Karóval jönnél vagy virággal? 917. Egy nagy, ismeretlen úrnak a vendége lenni. 951. Megtisztítani egy talált tárgyat.”), bizonyos mesei és népdalelemek felelevenítése („904. Ladikkal menni át egy nagy folyón. 1030. Úgy szeretni valakit, mint levesben a sót.”) mind-mind a magyar történelmi és kulturális emlékezet meghatározó és jellegzetes elemeit idézik.

Ezen kívül számottevő az egyetemes, az európai vagy általánosan az emberiséghez kötődő történeti és kulturális tartalmak bevonása. Ahogy a kötet címe is – amely a kötetben az 1110. mondat –, úgy több más szöveghely is a keresztény kultúrkörhöz kapcsolódik: „278. Világvallást alapítani. 409. Megtagadni, háromszor is, akit nem lenne szabad. 747. Tizenkét plusz egy személynek teríteni a vacsorához. 999. Születésnapkal osztani ketté az idő(számítás)t. 1022. Elsőként nyúlni a kenyérért.” Az egyetemesebb kultúra és történelem egyes elemei ugyancsak hangsúlyos részei a kötetnek: „125. Földrészt tévedésből felfedezni. 382. Elsőként rakni fel a sárga csillagot. 599. Olimpia alatt háborúzni. 652. Ihletre várva nézni az égő várost.

808. *Megölni egy trónörököst.* 934. *Beatrice nevű műzsája lenni egy költőnek.* 964. *Ellenség ünnepe napján indítani támadást.* 1054. *1980-ban egy énekest meggyilkolni.*”; illetve a filmes emlékezet is több szöveghelyen megjelenik: „184. *Egy filmben a mellkasra horogkeresztet tetováltatni.* 499. *Elsőre bealudni az Egy asszony illatán, a Taxisofőrön, a Ponyvaregényen, a Gyalog galoppon.* 784. *Rajzfilmhez színezni egy Jerry nevű egeret.* 1040. *Mindig csak a sárga úton menni.*”

Nem kizárólagos funkciója azonban a kötetnek a felismerést, az emlékezést kiváltó hatás elérése, az egyes mondatok gyakran önreflexív jelleggel utalnak saját magukra, vagy hívják fel a figyelmet mintegy materiális létmódjukra – rájátszva többek között az őket jelölő sorszámra és az ezzel párhuzamos olvasói reakciókra („762. *Összeadva a számjegyeket tizenötöt kapni.* 763. *Tényleg megszámloltad?*”). A nyelvi játék és humor ugyancsak jelentős az egyes mondatok megalkotásában vagy bizonyos intra- és intertextuális kapcsolatok megteremtésében. Így például humorforrássá válhat az olvasói reakciókra való rájátszás, amely egy szélesebb tudáskeretre egyaránt építhet: „95. *Március 24-én foganni meg.* 96. *Ujjon számolni meg a hónapokat.*”; vagy nyelvi játékként működhet bizonyos frazémákra való szövegszerű utalás, ahol a szólások vagy közmondások ugyanúgy konkrét alanyiságukat veszítve hangulati elemekké alakulnak: „231. *Kiköszörülni a csorbát.* 232. *Vinni valamit, mint a cukrot.* 929. *Aludni még rá egyet.* 943. *Ördögöt folyton a falra festeni.* 979. *Tiszta vizet önteni a pohárba.*”; valamint a humor ún. szokványosabb módozatai is megjelennek viccelődések formájában: „173. *Lán-gossal asztaliteniszezni.* 248. *Felidézni az álmot anyámmal, miközben a bécsi pszichológus dörzsöli a tenyerét.* 329. *Bíró anyjaként mérkőzés közben csuklani.* 838. *Megmagyarázni egy gyereknek, mitől sport a sakk, nem tűnni túl meggyőzőnek.* App.62. *Moziban első sorba ülni, hogy előbb lássam a filmet, mint a többiek.*”

A kötetben a rövid fél- vagy egy-két soros mondatok mellett hosszabb, részletesebben kidolgozott szövegtörédek is találhatóak, azonban nem alkotnak összefüggő történetet, csupán egy nagyobb lélegzetű történet lehetőségét villantják fel. A kötet egészében nem található olyan motivikus vagy tematikai összefüggésrendszer vagy átgondolt szerkezeti koncepció, amely egy egységes szöveg létrehozását implikálná, az egyes, 50 mondatból álló részek esetében is szinte kivételesnek tekinthető az 501.-től az 550. mondatig tartó egység, amely kizárólag kérdésekből áll. Az egymás mellett elhelyezkedő mondatok pedig sokszor szinte véletlenszerűen kerülnek egymás mellé, s ha van valamilyen laza asszociatív kapcsolódás, az sokszor pusztán a szó egyezésén alapul, nem feltétlenül a gondolati tartalmak hasonlóságán („409. *Megtagadni, háromszor is, akit nem lenne szabad.* 410. *Kakast kergetni a forró délutánon sikátorról sikátorra.* 411. *Félni a sikátorban árusító kereskedőktől.* 412. *Elvárásolt kereskedőként kóborolni a világban évszázadokon keresztül.*”), így gyakran erőteljes figyelemátírányításra van szükség az újabb mondat befogadása, értelmezése érdekében – amely az olvasást is lassítja, mintegy irányítva a mondatokat önmagukban izlelgető attitűd felé. Amikor pedig az egymást követő mondatok tematikailag (pl. népdalok, történelmi események, frazémák), a modalitás szintjén vagy önreflexív módon kapcsolódnak egymáshoz, általában az is csak néhány mondat erejéig tart, így nem is alkalmas a szövegkohézió megteremtésére.

Bizonyos tehát, hogy Neszlár Sándor kísérleti prózája nem olvasható egy egységes elbeszélői hanghoz kötődő, összefüggő történetként: a számozott mondatok laza kapcsolódása, a gondolati tartalmak sokszor véletlenszerű egymás mellé helyezése egy másfajta – lassabb, ráérősebb és nem szükségszerűen lineáris – olvasási és értelmezési attitűdöt implikál,

amelyben a befogadó aktivitása – tudáskeretének, egyéni, közösségi és textuális emlékezetének játékba hozása, illetve a nyelvi játékokra való fogékonysága – kiemelkedő szereppel bír. Kérdés azonban, hogy az az intenció, amely a személyes, kulturális és történelmi emlékek megörökítését is magában foglalja, végeredményben nem válik-e súlytalanná mindazon nyelvi játékosság, hangsúlyos hangulatiság, laza asszociációs kapcsolódás és az elbeszélői hangot illető folyamatos és következetes elbizonytalanítás következtében, amely az olvasói stratégia megváltoztatására irányul? Azaz: a mondatok kontextusból való tudatos elhatárolása, a szövegszerűség ilyen jellegű felszámolása révén képes-e termékenyen működni a befogadói értelemalkotás vagy a kötet elsődlegesen a szerző olvasottságáról és a kortárs próza-poétikai tendenciákban való jártasságáról tájékoztat? S továbbá az a kérdés is felmerül, hogy folytatható-e vagy kimerítettnek tekinthető ez a fajta prózai eljárás? A kérdésre nehéz egyértelmű és határozott választ adni, legfőképpen azért, mert a szerző erőteljes módon az olvasó aktivitására épít, azonban az a játékosság, amely az emlékezet több rétegét is képes mozgósítani, s így a felismerés örömét kelteni az olvasóban, mindenképpen a kötet értékét képezi.

